

Del VI: Habilitet

Når er du inhabil? Det spørsmålet skal du ikke besvare selv. Det er nemlig organet du er medlem av som skal beslutte om du er habil eller ei.

Avgjørelsen skal tas i møtet – ikke på forhånd i en samtale med ordfører eller rådmann. Vedkommende som kan være inhabil, skal fratre behandlingen. Ofte praktiseres det ved at vedkommende setter seg på tilhørerbenken, eller trekker stolen bort fra møtebordet.

Det kan være lurt å være formelle når dette skjer, slik at det ikke er tvil om at de resterende medlemmene tar avgjørelsen på fritt og selvstendig grunnlag – og ikke er under "press" fra den mulig inhabile politiker. Veldig uformell fratreden og oppførsel kan for tilhørerne til møtet oppfattes som om man ikke tar spørsmålet veldig alvorlig.

Vis til lovverket: Det er også en fordel for tilhørerne at man opplyser tydelig om hvorfor vedkommende eventuelt skulle være inhabil – det er ikke gitt at alle tilstedeværende kan habilitetsreglene på rams eller kjenner til hvorfor den folkevalgte er inhabil. Vis hele tiden til lovverket.

Når er du definitivt inhabil?

Forvaltningsloven skiller mellom når du *automatisk* er inhabil, og når du *kan* være det. Dette er hjemlet i § 6.

Du er automatisk inhabil hvis følgende er part i saken:

- Du selv.
- Dine foreldre, besteforeldre, oldeforeldre, søsken (inkludert adoptivsøsken og halvsøsken), barn, adoptivbarn, barnebarn eller oldebarn.
- De som er gift med noen som omfattes av punktet over – som svoger eller svigerdatter.
- Ektefellens barn fra tidligere ekteskap/forhold.
- Din ektefelle eller tidligere ektefelle (i praksis også samboer eller tidligere samboere), ens forlovede, fosterforeldre og fosterbarn.

- Hvis du er verge for en part, eller har vært fullmektig for en part i den konkrete saken.
- Du har ledende stilling, er styremedlem eller medlem av bedriftsforsamlingen i et selskap som ikke er heleid av det offentlige, en forening, sparebank eller stiftelse som er part.

Å være *part* betyr ikke at du i likhet med mange andre kan berøres av et overordnet kommunalt vedtak. Du må være part i en helt *spesifikk* sak – som for eksempel en byggesak, regulerings sak eller en søknad om dispensasjon fra kommunal plan.

Du vil imidlertid ikke være part hvis det er tale om en omfattende regulerings sak, der din eiendom bare er en liten del av området som er berørt og din sak ikke skiller seg fra de andre som er omfattet av forslaget. Men så snart du som grunneier protesterer på forslaget, er du part i saken (Bernt og Overå 2011, s. 351).

Pass på: Legg merke til at det er *dine* slektskap – ikke din ektefelles – som vurderes. Du er automatisk inhabil om det er din søsters mann som er involvert. Men om det er din ektefelles søsters mann det er snakk om, er du *ikke* automatisk inhabil.

Eckhoff og Smith (2008, s. 196) kritiserer dette punktet i loven, fordi det er uklare begreper som er brukt. "Det burde vært spandert noen ord på å forklare hva som menes med 'svogerskap', og det hører ikke noe sted hjemme å bruke det kunstferdige uttrykk 'sidelinje så nær som søsken'. Bestemmelsen bærer preg av at man har skrevet av eldre lover uten å tenke seg særlig om".

Noen typiske habilitetsproblemer

Er du inhabil når din ektefelles nærmeste er involvert?

Et klart prinsipp er at man ikke kan behandle saker der ens ektefelle eller samboer er part i saken. Dette framgår tydelig i forvaltningslovens § 6 c.

Også når din ektefelle eller samboer ikke direkte er part i saken, men for eksempel ansatt i et selskap som er part, blir det fort svært vanskelig å delta i behandlingen.

Sivilombudsmannen fikk for noen år siden en sak fra Arendal, der en person som hadde vært med på å godkjenne et leilighetskompleks som var i strid med gjeldende reguleringsplan, var gift med direktøren i forsikringsselskapet som sto bak byggeprosjektet. Ombudsmannen konkluderte med at politikeren var inhabil.

"Selv om det er opplyst at Bs mann ikke har eierinteresser i selskapet, og utbyggingen dessuten skjer i regi av et datterselskap og ikke C selv - mener jeg den tilknytningen hun har til tiltakshaver må regnes som «særegen». Avgjørende for om B var inhabil til å ta del i avgjørelsen, vil da bero på om hennes tilknytning til C var «egnet til å svekke tilliten» til hennes upartiskhet.

Det er svekkelsen av tilliten til vedkommendes upartiskhet som er avgjørende. Selv om den eller de som avgjør habilitetsspørsmålet stoler på at tjenestemannen vil oppføre upartisk, kan det likevel være grunn til å erklære vedkommende inhabil dersom man må regne med at publikums tillit til vedkommendes objektivitet kan bli svekket." (Sivilombudsmannen 2008, s. 330).

Jeg har økonomiske interesser i en sak – er jeg inhabil?

Det naturlige er å si "ja", men svaret er ikke helt så enkelt. Hvor konkrete er dine interesser? Igjen vil det handle om hvilket nivå saken behandles på.

Fylkesmannen i Troms avviste i 2015 en lovlighetsklage som gjaldt endringer i seniorpolitiske retningslinjer i Harstad. Her oppsummerer fylkesmannen det generelle prinsippet godt:

"At enkelte medlemmer i kommunestyret også vil ha en personlig interesse av utfallet i en sak innebærer ikke at man er part i saken, dersom saken er av generell art og gjelder en større gruppe.

Det vil gjelde en rekke av de saker som kommunen behandler. For eksempel vil kommunestyrerepresentanter som er småbarnsforeldre ha personlig interesse i saker som gjelder barnehager og skole, eldre kommunestyremedlemmer vil ha personlig interesse i saker om kommunens eldretilbud osv. Fylkesmannen vurderer på denne bakgrunn at kommunestyrerepresentanter som selv er eller har nærstående som er ansatt i kommunen, ikke blir automatisk inhabile i saken etter forvaltningsloven § 6 første ledd." (Fylkesmannen 2015b).

Et annet eksempel er fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Han ble bedt om å vurdere om grunneiere i kommunestyret i Roan ville være inhabile i saker om vindkraftutbygging – et prosjekt som grunneierne selv ville kunne tjene på ved salg av grunn.

"Ved planleggingen av en vindkraftutbygging vil man som regel ha tatt stilling til tiltaket i en arealplan. I utgangspunktet skal det en del til før inhabilitet oppstår ved behandling av en kommuneplan, men dersom man spesifikt tar stilling til et område hvor bare én eller et fåtall har særinteresser, kan man rammes av inhabilitet. Ved behandlingen av detaljplaner - som reguleringsplaner – kan det stille seg annerledes, fordi området da vil være mindre og som regel være færre som blir berørt. Fylkesmannen kan imidlertid ikke på et generelt grunnlag si at man vil være habil eller inhabil ved behandlingen av et vedtak om f.eks. vindkraftutbygging. Det må her foretas en konkret vurdering. Dersom bruken av det aktuelle arealet vil gi en praktisk eller økonomisk uttelling av en viss størrelse for vedkommende, bør imidlertid kommunestyrerepresentanten være varsom med å behandle saken, fordi dette kan være med på å svekke tilliten til hans upartiskhet" (Fylkesmannen 2009b).

Litt forenklet kan du starte med å spørre: Hvor mange omfattes av saken jeg skal være med og behandle? Hvor stor økonomisk gevinst kan det være snakk om?

Hvor mange er involvert? Jo færre vedtaket omfatter, jo større sannsynlighet både for at du er inhabil og for at tilliten til din upartiskhet er svekket. Og jo større gevinst, jo raskere vil du være inhabil.

Hvis du er næringsdrivende, sitter i kommunestyret og er med og vedtar en kommuneplan der noen områder avsettes til næringsareal – noe du kanskje i neste omgang vil tjene på fordi din bedrift kan få tilgang på rimelige tomter; så vil du likevel være habil fordi det er en overordnet avgjørelse og du er en av mange som kanskje en gang i framtiden vil tjene på dette.

Men om du sitter i kommunestyret og behandler forslaget til en reguleringsplan der hensikten er å tilrettelegge arealer for din egen bedrift, da har du mye større konkret interesse av utfallet og vil etter alle solemerker være inhabil.

Jeg framfører bare partiets syn – da er jeg vel ikke inhabil selv om jeg kjenner en av partene?

Jo, det kan du være. At du er "saksordfører" for partigruppa er ikke et godt nok argument. Et eksempel kan vi hente fra Stjørdal kommune, der Aps talsperson i en veiutbyggingssak ble erklært inhabil. Årsaken var at hans datter som grunneier kunne bli berørt av en av de mulige traseene som kunne bli valgt.

Ap krevde lovlighetskontroll, blant annet med henvisning til at det blir feil å kjenne noen inhabile når man fronter en sak på vegne av eget parti, og det handler om et tema politikeren har vært engasjert i over lang tid.

Fylkesmannen konkluderte med at politikeren var inhabil – blant annet fordi det var relativt få personer som var omfattet av saken.

"Dersom avgjørelsen i saken kan innebære særlig fordel, tap eller ulempe for veldig mange personer, vil ikke vilkåret om "særegne forhold" være til stede. Det er bare i de tilfellene hvor det foreligger en særinteresse i avgjørelsen at inhabilitet vil kunne oppstå. I den

foreliggende saken er det tale om et relativt lite geografisk område og forholdsvis få personer som vil kunne bli berørt av vegløsningene. Fylkesmannens vurdering er at [politikeren] datter har en særinteresse i saken, og at det følgelig foreligger særegne forhold som er egnet til å svekke tilliten til [politikeren] upartiskhet." (Fylkesmannen 2010).

Hvis det er tvil om vedkommende saksordfører er habil, er det lureste å finne en annen saksordfører slik at partiets gode argumenter ikke drukner i en debatt om habilitet.

Jeg har forretningsforbindelser med en part i en sak.

Er jeg inhabil?

Det kommer an på hvor omfattende forbindelsen er. I en uttalelse fra Sivilombudsmannen i 2008 slo ombudsmannen fast at et utvalgsmedlem var inhabil i en sak som kom til utvalget fordi det var *tettere bånd enn vanlig* mellom politikeren og en av partene i saken. Blant annet hadde utvalgsmedlemmet kjøpt tjenester fra den ene parten i "et klart større omfang enn det som er vanlig mellom en tjenestemann og en part i en forvaltnings sak". Ifølge utvalgsmedlemmet selv var omfanget under 50.000 kroner i året. Ombudsmannen konkluderte slik:

"(...) en så omfattende økonomisk og forretningsmessig forbindelse som det her har vært tale om, er det ikke overraskende om det fra partene i saken - og andre - kan melde seg en frykt for at den som har vært med på behandlingen og avgjørelsen også har vært forutinntatt på en slik måte at vedkommende burde ha fratruddt" (Sivilombudsmannen 2008).

Det skal legges til at politikeren i tillegg leide jord av parten for en liten sum, noe som nok kunne bidra til at avhengighetsforholdet ble sterkere.